

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK – IQTISODIYOT INSTITUTI

«EKOLOGIK LOYIHALASH VA EKOLOGIK EKSPERTIZA»
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	700000 – Muhandislik, ishlov berish va qurilish sohalari
Ta'lim sohasi:	710000 – Muhandislik ishi
Magistratura mutaxassisligi:	70710401 – Atrof muhit muhofazasi (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

Qarshi - 2023

Fan/modul kodi ELEE1106	O'quv yili 2022-2023	Semestr I	Kreditlar 6
Fan/modul turi majburiy	Ta'lim tili O'zbek	Haftadagi dars soatlari 6	
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1. Ekologik loyihalash va ekologik ekspertiza	90	90	180
2.	<p>Fanning mazmuni</p> <p>Fanni o'qitishdan maqsad - talabalarga yangi va faoliyat ko'rsatadigan texnika va texnologiyalarni, qabul qilinayotgan loyihalarni kompleks ekologik ekspertizasini qilish, shu ishlarni turli soxa mutaxassislari orasida koordinatsiya qilish haqida to'liq bilim berish.</p> <p>Fanning vazifasi - O'zbekiston Respublikasidagi atrof muhitni muhofaza qilish sohasida qabul qilingan me'yoriy-texnik hujjatlarni, hamda korxonalarining qurilishi, rekonstruksiya va texnikaviy qayta qurollanishiga tegishli loyiha oldi va loyiha-smeta hujjatlarining tarkibi, ishlab chiqish tartibi va kelishtirishni o'rganish, faoliyat ko'rsatayotgan sanoat korxonalarining texnik hujjatlarini ko'rib chiqish, korxonaning atrof-muhit komponentlariga ta'sir etishini baholash, tabiatni muhofaza qilish chora-tadbirlarini variantlarini tanlashni, asoslab berishni o'rganishdan iboratdir.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>III.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1-mavzu. Kirish. «Ekologik loyihalash asoslari va ekologik ekspertiza» fanining mazmun va mohiyati.</p> <p>«Ekologik loyihalash asoslari va ekologik ekspertiza» fanining kelib chiqishi va rivojlanishi. «Loyihalash asoslari va ekologik ekspertiza» haqida asosiy tushunchalar va ularning mazmuni. Loyihalarda tabiatni muhofaza qilish bo'limiga qo'yiladigan asosiy talablar.</p> <p>2-mavzu. Loyihalash asoslari.</p> <p>Sanoat korxonalarini loyihalash. Loyiha turlari. Atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadida qo'yiladigan asosiy talablar va korxonalar, qurilmalarni qurish uchun loyiha tuzayotganda ulami e'tiborga olish. Loyihalananayotgan va qurilayotgan ob'ektlarga nisbatan qo'yiladigan sanitariya qoida va talablari.</p> <p>3-mavzu. «Ekologik loyihalash va ekologik ekspertiza» fanining mazmuni, predmeti va metodi.</p> <p>«Ekologik loyihalash va ekologik ekspertiza» fanining maqsadi va vazifalari. Korxonalar loyihalarida tabiatni muhofaza qilishga qo'yiladigan talablar. O'zbekiston Respublikasidagi tabiatni muhofaza qilish bo'yicha qonunchilik</p>		

asoslari.

4-mavzu: Ekologik ekspertizaning ilmiy-metodologik asoslari.

Ekologik ekspertiza to'g'risida tushuncha. Ekologik ekspertizada tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir yo'nalishlarini nazorat qilish. Ekologik ekspertiza munosabatlarida ekologik qonunlar, koidalar, prinsiplarga asoslanish. Ekologik ekspertizaning asosiy tushunchalari va baholash mezonlari. Ekologik ekspertizaning tarkibiy qismlari va tarmoqlari.

5-mavzu. O'zbekistondagi ekologik vaziyat va uni ekspert baholash.

O'zbekistondagi hozirgi ekologik vaziyatni ekologik ekspertiza nuqtai nazaridan baholash. Ekologik vaziyatni yaxshilash maqsadlarida chora-tadbirlarni amalga oshirilishi. Tabiat komponentlarining ekologik holati. Atmosfera havosi, suv, yer, biologik resurslar, yer osti boyliklari, chiqindilar (resurs-chiqindi-resurs sikli) ekologik holati xususiyatlari.

6-Mavzu. Tabiat komponentlarining ekologik holati va ularni ekspert baholash.

O'zbekiston respublikasining viloyatlari va tumanlarida ekologik vaziyatning ahvoli va hududiy farqlarining sabablari, oqibatlari, ularni yaxshilash yo'nalishlari. Ekologik vaziyat holatiga ko'ra tumanlarni guruhlarga ajratish. O'zbekistonda xalqaro ekologik ekspertiza tajribalari yutuqlaridan foydalanish yo'nalishlari.

7-mavzu. Ekologik ekspertizaning asosiy prinsiplari.

«Printsip» so'zining ekologik ekspertizada tutgan o'rni. Ekologik ekspertizaning prinsiplarining xususiyatlari. Ekologik ekspertiza prinsiplarining asosiy yo'nalishlari. Ekologik ekspertizaning umumiy prinsiplari. Ekologik ekspertizaning ilmiy prinsiplari. Ekologik ekspertizaning yuridik prinsiplari. O'zbekiston Respublikasi huquqiy ekologik ekspertizasi prinsiplarini takomillashtirish yo'nalishlari.

8-mavzu. Ekologik ekspertizaning huquqiy asoslari.

Ekologik ekspertizaning huquqiy asoslari tushunchasi. Ekologik ekspertiza huquqiy asoslarining huquqiy kuchiga ko'ra farqlari. Qonunlar va qonunga asoslangan aktlar. Ekologik ekspertiza huquqiy asoslar tizimlarining asosiy xususiyatlari. Ekologik ekspertizaning huquqiy asoslarini belgilab beradigan qonunlar va qonunlarga asoslangan aktlar. Ekologik ekspertiza munosabatlari qatnashchilarining huquqlari, majburiyatlari, javobgarligi.

9-mavzu. Jamoat ekologik ekspertizasi va ekologik audit.

Jamoat ekologik ekspertizasi xususiyatlari. Ekologik audit. Ekologik auditing asosiy yo'nalishlari. Bajarilishi shart bo'lgan va tashabbusli ekologik audit. Ekologik auditni o'tkazish prinsiplari. Ekologik auditing asosiy vazifalari.

10-mavzu: Ifloslantiruvchi manbalarni inventarizatsiya qilish.

Chiqindi manbalarni inventarizatsiyasining maqsadi. Ifloslantiruvchi manbalarning sinflanishi. Inventarizatsiya jarayonini tashkil qilish va o'tkazish. Inventarizatsiyaning asosiy bosqichlari. Inventarizatsiya natijalarini

rasmiy lashtirish, kelishtirish va tasdiqlash.

11-Mavzu. Ekologik ekspertizaga qo'yiladigan talablar va atrof muhitga ta'sirni baholash.

Davlat ekologik ekspertizasining loyihadan oldingi bosqichda qabul qilingan tartibi. Atrof - muhitga ta'sir to'g'risida bayonot» loyihasi, «ekologik oqibatlar to'g'risida bayonot», Ekologik ekspertiza ob'yektlarning atrof tabiiy muhitga ta'siri. Xalq ho'jaligi tarmoqlari guruhining atrof-tabiiy muhitga ta'siri bo'yicha klassifikatsiyasi. Antropogen faoliyat turlarining atrof-tabiiy muhitga ta'siri bo'yicha kategoriyalari.

12-Mavzu: Atmosferani ifloslanishida rel'yef va fon konsentratsiyasini hisobga olish.

Loyihalashtirilayotgan korxonaning qurilish joyi hududining rel'yefini ta'sirini hisobga olish koeffitsiyentini hisoblash. Faoliyat ko'rsatayotgan, rekonstruksiya qilinayotgan va yangi korxonalar uchun atrofda fon ifloslanishini hisoblash.

13-mavzu: Ekologik ekspertizaning asosiy yo'nalishlari.

Ekologik ekspertizaning asosiy yo'nalishlari. Ekologik ekspertizaning barcha yo'nalishlari uchun xos bo'lgan umumiy xususiyatlari. Texnologik (texnika) ekologik ekspertizasi. Korxonalar ekologik ekspertizasining asosiy xususiyatlari. Korxonalar ekologik ekspertizasini asosiy maqsadi. Shaharsozlik ekologik ekspertizasi.

14-Mavzu: Ekologik ekspertiza xizmatini tashkil etish va davlat ekologik ekspertizasining xulosasiga qo'yiladigan talablar.

Davlat ekologik ekspertiza xizmati. Yagona davlat ekologik ekspertizasi tizimi, tarkibi va strukturasi. Davlat ekologik ekspertizasi xulosasining strukturasi va mazmuniga qo'yiladigan talablar. Ekologik ekspertiza jarayonida hujjatlar tahlili. Davlat ekologik ekspertizasi xulosasining namunasi. Davlat ekologik ekspertizasi xulosasini tuzishda qonun hujjatlari, ekologiya va tabiatdan foydalanish qonunlari, qoidalari, printsiplardan foydalanishning zarurati.

2.2. Amaliy mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalar

1. Tozalash inshootlarini loyihalash.
2. Mexanik tozalagich moslamalarini loyihalash.
3. Tindirgichlarni loyihalash.
4. Biologik tozalash inshootlarini loyihalash.
5. Oqova suvlarni neytrallashtirish inshootlarini loyihalash.
6. Neft ushlagich moslamalarini loyihalash.
7. Atmosfera havosini ifloslanish darajasini hisoblash.
8. Loyihalashtirilayotgan korxonaning oqova suvlarini suv havzaga oqizib yuborish sharoitlarini aniqlash.
9. Atmosferaga chiqarib tashlanadigan zararli moddalarning havoga tarqalishi va ruxsat etilgan me'yoriy miqdorlarini hisoblash.
10. Ruxsat etilgan tashlama me'yorini (RETM) hisoblash uni korxonaning umumiy tashlanmalar miqdori bilan solishtirish hamda chang miqdorini kamaytirish bo'yicha takliflar berish.

11. Atmosferaga chiqarib tashlanadigan changlarning konsentratsiyasini hisoblash va uni REM bilan solishtirish.
12. Transport vositalarining atrof muhitga ta'siri va uni baholash, tozalash inshootlari shmalarining me'yorlarini aniqlash.
13. Suv havzalarining sanitar-toksikologik me'yorlarga mosligini aniqlash.
14. Oqova suvlarni biologik usul bilan tozalash moslamalarining texnologik ko'rsatkichlarini hisoblash.
15. O'zbekistonni tabiiy, manzaralari vatabiiy resurslari bilan tanishish va O'zbekistonni ekologik holatini baholash.
16. Havoning namlik darajasini psixrometrik usulda aniqlash.
17. Havodagi chang miqdorini aniqlash.
18. Havoni elektrofiltr yordamida tozalanish jarayonini o'rganish.
19. Oqova suvlarning loyqaligini topish.
20. Tindirish apparatida texnologik parametrlarni aniqlash.
21. Ekologik ekspertiza ob'yektlari
22. Ekologik ekspertizaga korxonalar tomonidan taqdim etiladigan materiallar va ularga qo'yiladigan talablar.

3.

3. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Ekologik ekspertiza qonun hujjatlari, ekologik ekspertiza maqsadlari.
2. Ekologik ekspertiza turlari. Ekologik ekspertizaning asosiy printsiplari, ekologik ekspertizaning oshkorligi.
3. Orol va Orol bo'yi xususiyatlari, ziddiyatlar sog'lomlashtirishda davlatning ekologik siyosati.
4. Ekologik ekspertiza buyurtmachisining majburiyatlari, Ekologik ekspertizani moliyalash.
5. Davlat ekologik ekspertiza ob'yektlari. Davlat ekologik ekspertizasini o'tkazishning majburiyatlari.
6. Davlat ekologik ekspertizasi sohasidagi maxsus vakolatli davlat organi.
7. Ekologik ekspertizani o'tkazish tartibi, shartlari va turlari.
8. Ekologik ekspertiza ob'yektlari
9. Atrof-muhitga ta'sirni baholash tushunchalari.
10. Atrof-muhitga ta'sirni baholashda xorij tajribasi.
11. Atrof-muhitga bo'lgan ta'sirni baholash va ekologik oqibatlar to'g'risida bildirish hujjatlari.
12. Atrof-muhitga ta'sirni baholash bosqichlari.
13. Ekologik ekspertizaga korxonalar tomonidan taqdim etiladigan materiallar va ularga qo'yiladigan talablar.
14. Atrof-muhitga ta'sirni baholash printsiplari.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talablar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

<p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва ошижаноб халқимиз билан бирга курагимиз. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017. 2. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш-юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Тошкент, Ўзбекистон нашриёти, 2017. 3. Дьяконов К.Н., Дончева А.В. Экологическое проектирование и экспертиза: Учебник для вузов. М.: Аспект Пресс, 2002. - 384 с. 4. Salohiddinov A.T., Mamatov S.A., Yusupov G.U., Xolmirzayeva M.I. Atrof muhitga bo'lgan ta'sirni baholash. Darslik. T.: Chinor ENK, 2013. - 122 b. 	<p>Axborot manbalari</p> <p>11. Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi - www.uznature.uz</p> <p>12. O'zbekiston Respublikasi davlat gidrometeorologiya qo'mitasi - https://www.meteo.uz/</p> <p>13. Chinor ENK axborot sayti - www.ecoNews.uznature.uz</p> <p>8. Fan dasturi Qarshi muhandislik-iqtisodiyot institutining 2023 yil 27-fevral 8-sonli kengash qarori bilan tasdiqlangan.</p> <p>9. Fan/modul uchun mas'ullar: Z.Z.Uzakov - QarMI, "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasini mudiri, biologiya fanlari falsafa doktori (PhD).</p> <p>10. Taqrivchilar: R.A.Eshonqulov - QarMI, "Ekologiya va mehnat muhofazasi" kafedrasini dotsenti, texnika fanlari doktori. Yo.D.Xolov - Buxoro davlat universiteti, "Ekologiya va geografiya kafedrasini" mudiri, biologiya fanlari falsafa doktori (PhD) (Turdosh OTM).</p>
---	---

<p>4. Talaba bilishi kerak:</p> <p>IV. Ta'lim natijalari/Kasbiy kompetentlik</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekologik loyihalash va ekologik ekspertiza fanining nazariy asoslari, uning ekologik jihatlarini muhofaza qilish sohasidagi nazariy masalalarni qo'llash usullari, tiklanadigan va qayta tiklanmaydigan energiya resurslarini muhofaza qilishning ilmiy-nazariy va metodologik asoslari to'g'risida tasavvur va bilimga ega bo'lishi; • Ekologik loyihalash va ekologik ekspertizaning mazmuni va mohiyatini, tabiat va atrof-muhitni saqlash muammolarini sharhlay olishi, ekologik ekspertiza natijalarini tahlil qilish va turli ekologik ko'rsatkichlarning ahamiyatini baholash, muayyan davlatda, jumladan O'zbekistonda tabiat va jamiyat o'zaro uyg'unlikda rivojlanish nazariyasini bilishi va ulardan foydalana olishi; • Respublikamizda ekologik ekspertizaga oid qabul qilingan me'yoriy hujjatlar, uning talablari va tadbir qilish yo'llari, unga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan turli holatlarni talqin qilish, ekologik ekspertiza va uning ekologik jihatlarini jamoaga yetkaza bilish, tashviqot va targ'ibot qilish borasida yetakchilik qilish, unga oid ilg'or g'oyalarni hududiylik, davriylik va majmualilik nuqtai nazardan ilgari surish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. 	<p>5. V. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadijlar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlar qilish; • individual loyihalalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalalar.
<p>6. VI. Kreditlar olish uchun talablar</p> <p>Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini muvaffaqiyatli topshirish.</p>	<p>7. Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Turnhout, E., Tuinstra, W., & Halfman, W. (2019). Environmental Expertise: Connecting Science, Policy and Society. Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781316162514 2. Журавлева О.В. Экологическое проектирование и экспертиза: учебное пособие. - Горно-Алтайск: БИЦ ГАГУ, 2019. - 112 с. 3. N.I.Ibragimov, M.N.Musayev, B.A.Abidov, B.A.Muxamedgaliyev. Loyihalash asoslari va ekologik ekspertiza. Darslik. T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2009. - 320 b. 4. В.К.Донченко, В.М.Пигулько, В.В.Растоксук, С.А.Фролова. Экологическая экспертиза: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / 5-е изд., перераб. и доп. - М.: Издательский центр «Академия», 2010. - 528 с.